

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1938-39

DRAMA

11 K. PISKOŖ:
UPNIKI - NA PLAN!

Din 2:50

Priporoča se Vam

„SLAVIJA“

Jugoslovanska zavarovalna banka d. d. v Ljubljani
za zavarovanje

proti oškodovanju vsled požara, eksplozije, kraje, toče,
nesreč i. t. d. — na zgradbah, opremi, tvornicah, avto-
mobilih kot tudi na lastnem telesu in življenju

Podružnice: Beograd, Sarajevo, Zagreb, Osijek, Novi Sad, Split

Glavni sedež: Ljubljana, Gosposka ul. 12

Telefon števil. 2176 in 2276

Ljudska posojilnica v Ljubljani

registr. zadr. z neom. jamstvom

Ljubljana, Miklošičeva c. št. 6, v lastni palači
obrestuje hranilne vloge najugodnejše.

Nove in stare vloge, ki so v celoti vsak čas razpoložljive
obrestuje po 4%, proti odpovedi do 5%

Tovarna kranjskega
lanenega olja in firneža

HROVAT & Komp.
LJUBLJANA

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1938/39

DRAMA

Štev. 11

K. PISKOŘ:

UPNIKI — NA PLAN!

PREMIERA 21. JANUARJA 1939

Karel Piskoř je novinec v češki dramatiki in komediografiji, o katerem za sedaj ni poročati drugega, kakor da je s svojo komedijo »Praznik upnikov« ali kakor je poslovenil režiser Šest — »Upniki — na plan!« dosegel v Pragi v Mestnem gledališču velik uspeh.

Gotovo je ta uspeh pripisati popularnosti satirične plasti v njegovi komediji, ki se obrača zoper dva po pravici ali po krivici — tako nepriljubljena poklica, kakor sta odvetniški in bankirski. Vendar ta satirična volja ni edina in niti ne poglobitna odlika njegovega dela. Veliko dragocenejši je njegov sen o sodobnem pravičniku, ki je tako poln ganljivega humorja in neke lepe notranje resnice, čeprav ta poštenjak na odru v svojem početju včasih rahlo prestopa meje verjetnosti in običajne resničnosti. Ta lahkoverni borec za čast advokatskega stanu in požrtvovalni dobrotnik osleparjenih upnikov je tako naiven in nedolžen v svojem ogorčenju in tako nepatetičen v svojem junaštvu, da te zares spominja na svojega velikega predhodnika — Don Kihota, viteza žalostne postave in čistega srca.

Če se v komediji srečata dva taka pojavi, kakršna sta ta pravičnik in sleparski bankir in njegova senca, brezvestni advokat, — seveda ni čuda, če pride v nji do prezabavnih, veselih položajev, v katerih se lahko razvijeta tako smeh kakor tudi nekoliko škodljivi posmeh kaznovanim nepridipravom. In kakor je zdrav Piskořev humor sen o sodobnem pravičniku, tako je umerjen njegov posmeh, ki ni nikdar pretiran in ki ne žali okusa. Njegovo delo je zdravo in zabavno, duhovito in pomembno.

J. Vidmar.

Ost:

Upniki — na plan!

(*Svátek věřitelů.*)

Gospod Karel Piskoř

Praha — Liboc

Bíla Hora 223.

Spoštovani gospod Piškoř!

Torej, spoštovani gospod avtor, sporočam Vam, da je nocoj premiera Vašega dela. Vi sedite morda doma pri svoji pisalni mizi in morda snujete v tem trenutku, ko bomo sprožili pri nas zastor in prikazali osebe, katerim ste vzdihnili Vi duhovne sile, že nad novim komadom. Morda se podé v Vaši glavi že nove usode, s katerimi prepletate nove like. Hotel bi, da je tako!

Zdaj naj Vam pa povem, kako sem Vas odkril. Ako rečem, da sem bil to jaz, se umaknem že s to izjavo s pozorišča, kakor Vaš Kolčava, ki prepušča z vso skromnostjo slavo, vence in priznanja drugim. — Živim z mislimi v tujini. Že dvajset let! Dvajset let je dolga doba, a vendar nisem utegnil, da bi pognal korenine na tej grudi, ki je moja prava in zelo ljubljena domovina. Pa si človek pomaga in prebira časopise in išče v njih tisto, kar ga prav posebno zanima in kar tvori včasih poklic in življenjsko misijo...

V nekem češkem časopisu, morda so bili »Narodni listi« ali »Politika«, sem čital, še preden so nastopili oni hudi in težki dnevi za Vašo domovino, ki so morali težko prizadeti slehernega od Vas, da je uprizorilo »Mestno gledališče« Vaš komad. Z uspehom! Potem sem čital spet o petindvajseti predstavi Vašega dela in nato sem napisal kolegi Hartu v Prago, naj mi pošlje komad. Vraga: »Praznik upnikov«, to mora biti pa le zabavna reč, posebno sedaj, ko imamo vsi dolgove... No in res, pot je šla sicer naokrog: Hart je poslal v Ljubljano kolegu Kreftu, ki je zastopnik njegov, Kreft je dal meni, jaz dramaturgu, dramaturg meni — no, in preko Božiča sem prevajal in če Vam povem, da sem baš na Silvestrovo ob štirih zjutraj končal, Vas bo morda zanimalo... Zahvaljujem se Vam celo za to, kajti prihranili ste mi običajno silvestrovske opice,

kateri se pa nikakor ne maram odpovedati in jo bom tirjal po premieri — skratka: jaz sem Vaš upnik!

*

Tile Vaši »Upniki« so dobro delo! Ogledali ste si življenje velikega mesta, in Praga nudi tega dovolj, saj imamo celo v majhni Ljubljani podobne zadeve. In potem: kaj je naloga teatra? Teatra vsake dobe? Ali ne pravi Hamlet: prikazovati zrcalo življenja in sicer najbolj verno kar se le dá. — Saj priznam, med one izbrance, ki stojé v Pantheonu večnosti ne boste stopili in morda bo zrasla čez deset, dvajset let trava preko Vaših inicijalk — ampak v dobi, v kateri ste tvorili in živeli, ste postavili svojega moža z vso blagorodnostjo, znanjem in pa s soljó humorja! Za to poslednje sem Vam prav posebno hvaležen, ker stojim trdno prepričan na stališču, da je naš čas tako beden samo za to, ker si vse gonje za materijo ne zna okrasiti s humorjem.

*

Zdaj pa pokramljava malo o Vaših osebah v »Svátku včítelů«. Naše dame, se pravi članice našega teatra, niso kar nič zadovoljne z Vami! Zakaj? Zato, ker ste jih, kot najin kolega Shakespeare, postavili na zelo kratke dolžnosti. No, pa sem se zlagal, kar na Vaš račun (oprostite!) in jim zagotovil, da pišete sedaj komedijo, kjer nastopa osem žensk — in vse so glavne vloge... Vi nimate niti pojma, kakšen ugled uživam z Vašim prijetnim posredovanjem, od tedaj pri ženskem ansamblu... Questa est la vita...

*

Zato so pa moške vloge odlične. Pred vsem Vaš Kolčava. Da ne pozabim, prekrstil sem ga, kajti Kolčava — podlasica, pri nas nima pravega zvoka. Rekli mu bomo Jazbec in prav dobro se sliši, ko pravi, »da gleda stari Jazbec za mlado podlasico«. Res je! Ta lik je točna figurina, »sub specie aeternitatis...« je v resnici Don Kihot poštenja in zato vreden vse pohvale. Tu so prebliski, ki segajo iz »Mercadetov« in Balzacovih »Gobsekov«, gotovo, motiv je stokrat obdelan, kost stokrat oglodana — a vendar vedno znova zanimiva. — In naš interpret — Jazbeca, prosim, pridite in oglejte si ga sami — Kralj se piše; Emil Kralj, je sicer vražje seme in za-

upam Vam med nama, da vsako leto februarja oboli... To je kronično — ampak posledic ni nobenih, ker je, kot pravimo pri nas »fejst fant«. — Potem imamo Vaša falota Hegnerja in Losmana. Oba sta polnokrvna teaterska lika. Za oba sem našel odlične interprete. Sicer pa, ne zamerite — saj gori pri Vas imate naše dobre znance: Vydro, Vojto, Rogoza in še marsikoga, ki Vam bodo lahko zaupali stvarne besede o našem ansamblu. O sebi ne govorim — saj snadam napol gori k Vam in sem eksportiral del češkega premoženja sem k nam — češko ženo, ki je tudi pošteno povohala »Pištakarno« in podobne antiforume »Narodnega...«

*

Gospod Piskoř! Zaklel sem se pri upravi teatra, saj veste, vsak režiser se strastno prepira z upravo in požro taka početja vsaj polovico njegovih energij, da bo imel Vaš komad uspeh. Bo ga imel! S tem seveda ne pričakujte bogatih tantijem in se zadovoljite spet z izjavo Vašega otroka Kolčave — Jazbeca.

Jaz pa, kot režiser Vašega dela, Vam zaupam, da je to 199. komad, katerega mi je dovolil Gospod Bog, da ga režiram v tem svojem življenju... Kmalu bo spet tih jubilej — in ob tej priliki Vam zaupam, da bi srčno želel, da bi se najina pota spet srečala in križala...

Nikoli Vas nisem videl in nisem poznal Vašega imena. Zdaj, potem najlepšega, kar je dano človeku, ki stoji na fronti kulturnih jarkov, se spoznava! Segam Vam v roko in Vam čestitam z željo, da bi imeli tudi pri nas uspeh in pa da bi tvorili dalje... Potem se bomo srečali zanesljivo spet!...

Pozdravlja Vas vdani

prof. O. Šest, alias Ost.

N. B. Še nekaj! Strašno mnogo govorimo o zblížanju narodov, o brastvu, o srčnih zadevah. Ali se Vam ne zdi, da bi bilo pravično po sistemu »Kolčava — Jazbec«, da si delimo obveznosti: češko delo v Ljubljani, slovensko delo v Pragi... Jaz nisem dramatik — ampak vtis imam, da bi bilo tako zelo v redu in prav... To se utegne imenovati potem res bratstvo, iz naroda za narod, in še vse kar imamo podobnih krilatic...

In memoriam † Karla Čapka

25. decembra preteklega leta, ravno na božični dan, je nenadoma umrl češki pisatelj Karl Čapek, ki je spadal med najvidnejše osebnosti povojnega češkega javnega življenja. Njegovo delo je bilo tesno povezano z Masarykovim in Beneševim političnim delovanjem; čeprav se sam ni nikoli neposredno vmešaval v politiko, je v mnogih svojih delih propovedoval isto demokracijo in isti humanizem, ki sta ga skušala uveljaviti Masaryk in Beneš v političnem življenju, prvi kot filozof in državnik, drugi kot politični znanstvenik in praktični politik.

Lani proti poletju so se začela usodno majati tla češkoslovaške republike, toda nihče ni mislil, da bodo nekega dne doživeli monarkovski diktat. Tik pred proslavo dvajsetletnice je Masarykova republika, zerajena na demokraciji in humanizmu, čez noč spremenila svoje obličje in to tako močno, da je vsaj na zunaj njen današnji politični obraz stoddotno nasproten prejšnjemu. V takih okoliščinah se zdi Čapkova smrt kot nekaj usodnega, nekaj, kar so dogodki skoraj izzvali in izsilili, kajti njegovo javno delovanje, v kolikor je bilo širšega in ne zgolj umetniškega značaja, je bilo tako tesno povezano z ideološkimi osnovami Masarykove in Beneševe republike, da je marsikoga mučila radovednost, kakšno pot bo hodil v novih razmerah K. Čapek. Zdelo se je že, da ga bodo nasprotni tabori pogoltnili, saj se je na mnogih straneh čutilo, kako deró in vró proti njemu. Njegova beseda, prej tako glasna in upoštevana, je skoraj umolknila, ali pa se je skrila za anonimnost, da ne bi po potrebnem ne motila in izzivala tistih, ki so že več let prežali nanj, čeprav jih pod prejšnjimi, Čapku naklonjenimi razmerami, niso poslušali.

Veliko samopremagovanja in globokega trpljenja so zahtevale nove razmere od njega, kajti Monakovo mu je občutno obrnilo najdragocenejše, kar mu je nudila prejšnja republika: svobodno tribuno. Zgodilo se je celo, da so se zaradi usodnega Monakovega pojavili ugovori proti njemu tudi med rojaki, ker so ga prištevali med pripornike in sokrivce prejšnjega režima. Tako se je nenadoma znašel skoraj na plamenu. Leto in pol prej je umrl F. X. Šolda, dobro

leto prej T. G. Masaryk, Beneš je šel v izgnanstvo, njega pa je komaj osemindesetletnega poklicala smrt. Avtor »Pogovorov z Masarykom« je sledil idejnemu sotvorcu ene svojih najboljših knjig. Smrt ga je odrešila dušnega trpljenja, ki ga je čakalo, če bi še živel. Odpor proti njemu, izvirajoč iz politične strasti, je rasel in se ni ustavil niti ob njegovi rakvi. Pri oceni njegovega literarnega dela so se nekateri spozabili tako daleč, da so ga skušali oblatiti, pozabljajoč, da je bil ravno Karl Čapek tisti, ki je kot sodobni češki pisatelj pridobil češki literaturi daleč po svetu največ pozornosti in priznanja. Še pred smrtjo je moral doživeti, da so mu prepovedali dramo za film »Bela bolezen«, ki je prešlavlila velikanske triumfe doma in v tujini in ki jo je avtor napisal iz globoke ljubezni in zaskrbljenosti do svoje domovine. Tudi poslednja njegova drama, slavospev domovinski in materinski ljubezni, »Mati«, je izginila iz repertoarja domačih gledališč. Zato pa je nedavno doživela v Bukarešti velik uspeh, ki ga zaradi svoje globoke, čeprav izredno preprosto izražene misli po vsej pravici zasluži. Kot poslednje njegovo dramsko delo je tako postalo labudji spev njegove svojevrstne dramatike.

Ob koncu vojne se je prvič pojavil na dramskem polju s prešerno in drzno komedijo »Ropar«, ki jo je že celih osem let hranil v svojih predalih in kovčegih. Prva verzija je vzniknila v Parizu že l. 1911. »Rodila se je iz hrepenenja po domu, ... vzrastla je iz spomina na mladost in svobodo, na rodni kraj in tovariše, skratka na dom.« Tako pravi sam v uvodu k prvi izdaji. Komedija je polna prekipelavosti mladosti in življenjske radosti, čeprav se konča s tiho, prikrito resignacijo tistih, ki so svoja mlada leta že preživeli. »Ropar« je Čapkovo slovo od mladosti. Čeprav je to edino njegovo dramsko delo, ki se godi na Češkem (prizorišče dejanja je nekje v severovzhodni Češki), ima že kali tiste njegove splošne obdelave motiva, ki je postala za njegova poznejša dramska dela tako značilna. V komediji ne nastopajo — razen malih izjem — osebe z določenimi imeni, temveč so označene le po poklicih (Profesor, Gospa, Razbojnik, Ciganka, Učitelj, Sosed i. t. d.). Tako neosebnost svojih oseb je zelo ljubila ekspresionistična drama, ki je zaradi hotene odmaknjenosti od vsega zunanje-realističnega in konkretno oseb-

nega stremela po neki notranji tipizaciji, ki pa jo je zunanje kaj rada vezala na poklice ali pa tudi na tipične zunanje znake, ki so bili neposredni ali posredni izraz v drami ali komediji nastopajoče osebe. Táka dramatika nosi na sebi pečat neke splošnosti in mednarodnosti. Zato je v večji meri razumljiva in domača povsod, kamor pride, saj se je skušala otresti vsega domačega, nacionalnega, lokalnega in folklornega. Čapek nima sicer v svoji dramatiki ničesar ekspresionističnega, saj je po svojem realizmu daleč od ekspresionizma, toda ta tipizacija oseb in nedostajanje vsakršne določene nacionalnosti se je v nekaterih naslednjih dramah še povečala. Kljub temu, da je v »malem narodu« v »Beli bolezni« mislil na svojo domovino in v državi Diktatorja na njeno določeno nasprotnico, je drama vendarle tako splošna, da je v osnovi borba dveh principov: imperializma in pacifizma. Zato sta glavni osebi, Diktator in dr. Galen, bolj shemi dveh različnih svetovno nazorskih principov, kakor pa resnično živa človeka, čeprav nam stopa zaradi nekaterih primerov iz sodobnega političnega življenja oseba Diktatorja neposredno in živo pred oči! Tudi drama »R. U. R.«, s katero je dosegel največje in to svetovne uspehe (igrali so jo celo v Ameriki in na Japonskem), je že zgrajena podobno in je kakor »Bela bolezen« utopistična drama. »Stvar Makropulos«, ki razglablja o možnosti večnega tostranskega življenja, prikazuje zaradi ugotovitve teze in antiteze utopično dejanje, utopičen zaplet v zaključno tendenco, da živi človek po svojih otrocih naprej. »R. U. R.« pa je spet s svoje strani drama s tezo, da sta človekovo življenje in njegova sreča nerazdružljivo vezana na delo. Zato je ne samó nesmiselno, temveč samomorilno, če se človek dela brani ali pa če ga celo, kakor Čapkove osebe v drami, skuša prenesti na robote. Ta pogovor človekove nujne delavnosti in dejavnosti v »R. U. R.« je samo Čapkova v dramski obliki izpovedana filozofija pragmatizma. V komediji »Iz življenja žuželk«, ki jo je spisal skupaj s starejšim bratom Jožefom, znanim slikarjem in scenografom, je iz utopične drame prešel v alegorijo, kajti nastopajoče žuželke niso nič drugega, nego ljudje iz sodobne družbe, z vsemi svojimi dobrinami in slabimi lastnostmi. »Adam ustvaritelj«, ki ga je tudi napisal skupaj z bratom, je drama o razvoju civilizacije. Tako so vsa njegova

dramatska dela med »Roparjem« in »Materjo« ideološke drame, dela, v katerih ne gre toliko za kakšno subjektivno človeško osebno usodo ali posameznika, temveč predvsem za pravilnost ali nepravilnost tega ali onega principa. Osnovni tendenci vseh njegovih dramati-ziranih principov pa sta vsekakor humanizem in demokracija. Kljub samoniklosti in posebnosti, s katerima so si njegova dramatska dela priborila svoje lastno mesto ne samo v domači, temveč tudi v tuji dramatik, je vendarle njegova dramatika po svojem načinu ideološkega razpravljanja precej sorodna s klasicistično dramatik, zlasti z Voltairovo, dasi sta vsak po svojih delih izpovedovala različna načela. Skupno je obema to, da jih nista samo izpovedovala, temveč posredno po — osebah, nastopajočih v dramah, tudi propovedovala. Življenju najbližji in umetniško najbolj neposredni sta prvo in poslednje njegovo dramatsko delo: komedija »Ropar« in igra »Mati«. Zlasti poslednja bo prav gotovo preživela svojega avtorja, tako v literaturi kot v gledališču, dokler bodo matere zaradi imperialističnih kakor tudi državljanskih vojn trpele zase, za svoje otroke in za svoje domovine in dokler se bosta morali zaradi raznih nasprotstev v človeški družbi v njih srcih med seboj boriti materinska ljubezen do otrok in ljubezen do domovine.

K. B.

Prihodnja dramska premiera

bo v soboto, dne 28. januarja, in sicer uprizori drama Verneuil-evo salonsko komedijo »Potovanje v Benetke«. Komedija obravnava problem zakona in »zakonske strategije«. Režira Ciril Debevec. V glavnih vlogah: Levarjeva, Debevec, Jan, Levar. Delo je polno zabavnih položajev, pisano v duhovitem dialogu in ima blesteč zaplet in razplet. Želo je velik uspeh v Franciji ter inozemstvu; v Jugoslaviji pa je bilo zmagovito odigrano v zagrebškem Narodnem gledališču.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Župančič. Urednik: Josip Vidmar. Za upravo: Karel Mahkota. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.

Ali ste že pokusili bonbone,
čokolado in kekse od trdke

Bon-Bon

Če še niste, oglasite se na

Miklošičevi c. 30. Tel. 44-42
in ostali boste naš stalni odjemalec.

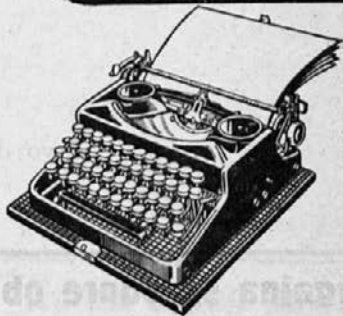
The Rex Co.

Ljubljana

Gradišče št. 10

Telefon št. 22-68

Erilka
NAUMANN

UPNIKI - A PLAN!

Veseloigra v treh dejanjih K. Piskoř. Prevedel: Ost.

Režiser: prof. O. ŠEST

Dr. Losman, odvetnik . . .
Dr. Menšik, koncipijent . . .
Jazbec, solicitor in poštenjak . . .
Hegner, bankir . . .
Gospa Hegnerjeva . . .
Vera, njena nečakinja . . .
Mila Vitkova, strojepiska . . .
Suzi, dekle iz predmestja . . .
Franci, vlomilec . . .
Trahtar, restavrater . . .
Pavelka, krojač . . .
Sonček, pis. sluga pri Hegnerju . . .
Mahač . . .
Hošek . . .

Gregorin . . .
Jerman . . .
Kralj . . .
Skrbinšek . . .
Nablocka . . .
V. Juvanová . . .
M. Boltarjeva . . .
Gabrijelčičeva . . .
Sever . . .
Potokar . . .
Daneš . . .
Bratina . . .
Gale . . .
Presetnik . . .

Prvo dejanje se vrši v pisarni dr. Losmana, drugo v pisarni dr. Menšika, tretje pa mesec dni nato v pisarni banke Hegner in Comp.
Čas: 19. stoletje; Praga.

Blagajna se odpre ob pol 20.

20.

Konec okrog pol 23.

*Z najlepšimi modeli
in najboljšim delom*

se priporoča

DAMSKA KONFEKCIJA

A. PAULIN

LJUBLJANA

Šelenburgova ulica št. 1

**Knjigarna
Kleinmayr & Bamberg**

najstarejša v Jugoslaviji, priporoča
svojo bogato zalogo strokovnih in
zabavnih knjig v vseh jezikih

*

Ljubljana, Miklošičeva cesta št. 16